

דף יז

הערות ובאורים בפשט

ר'בא אמר: גזירה משום הנושכות' — רש"י מפרש: אשכולות הנושכים זה בזה, כשבא להפרידם נסחט המשקה עליהם וכיון שעושה מעשה בידים ואי אפשר בלא סחיטה — מכשיר. [ויש חולקים וסוברים שאין זה הכשר. וערש"ש].

ורבנו חננאל הביא יש מי שמפרש, שנושך אדם מאשכול ונוטפים ממנו משקים, והרי זה נחשב כרצון. (וגרסתו: 'הנושכות').

וגאון פירש: ישנם גרגרים המדובקים זה בזה, והמשקה אף על פי שהוא יוצא מהם, אינו הולך לאיבוד אלא עומד ונשמר בדיבוק אותם גרגרים, משום כך הוכשר. 'זה פירוש גאון ז"ל ויותר מחזור מן הראשונים' (מובא ברמב"ן ועוד).

'פעמים שאדם הולך לכרמו לידע אם הגיעו ענבים לבצירה או לא ונוטל אשכול ענבים לסוחטו ומולף על גבי ענבים ובשעת בצירה עדיין משקה טופח עליהם' — פירוש, שיתחיל לבצור מיד. והרי הדבר מצוי לעתים, ולכך גזרו בדבר. [אבל לא היו גוזרים משום משקה שיישאר אילו יבצור לאחר זמן, דמלתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן]. (ריטב"א.

אפשר שאין די במשקה טופח להכשיר, אלא טופח על מנת להטפוח. ע' אגרות משה יו"ד ח"ג ו).

(ע"ב) 'אמר רבי חנינא: גזירה משום תרומה טהורה ביד ישראל. אמר רבא: אי דחשידי להכי אפרושי נמי לא ליפרשו, כיון דאפשר למעבד חטה אחת כדשמואל...' — ורבי חנינא, אפשר שסובר שמדרבנן אין חטה אחת פוטרת את הכרי, והרי זה כטבל גמור. וכן נראה מכמה סוגיות שיש דעה הסוברת כן, שאעפ"י שמדין תורה חטה אחת פוטרת, חכמים עשאוהו כטבל. ואולם להלכה קיימא לן כרבא שחטה אחת פוטרת את הכרי מכל וכל, ואין כאן אף טבל דרבנן. (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א רה. וע' גם בשו"ת פרי יצחק ח"א לד; חזון איש שביעית י, טו).

'אלא גזירה משום תרומה טמאה ביד כהן דילמא משהי לה גביה ואתי לידי תקלה' — משמע שהחשש הוא רק משום תקלה. ואם תאמר מדוע לא גזרו מצד זה שהוא מבטל מצות שריפה של תרומה טמאה?

והיה נראה מכאן להוכיח כדעת הסוברים שתרומה טמאה אין מצוותה בשרפה דוקא (ע' רש"י ותוס' להלן כה. ובביצה כז:). ואולם יש לדחות, הואיל ובשתילתו פרתה הטומאה מהשתיל (כבפסחים לד), אם כן אין כאן ביטול מצות עשה, כי רק תרומה טמאה מצוותה בשריפה אבל כשעשאה תרומה טהורה שוב אינו מצווה לשרוף. (עפ"י שפת אמת כאן ולהלן כה. וע"ע בבית הלוי ח"א יט; שו"ת משיב דבר ח"ב סוסי" פ; שו"ת שבט הלוי ח"א קעג. גליונות קהלות יעקב להלן כה; אבי עזרי (קמא) תרומות — ב, יד.

ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג קכט, א) פסק למעשה שתרומה טהורה טעונה שריפה דוקא, ואין להקל בדבר בהפרשת תרומה שנצרכת מן הדין.

עוד בענין גזרה זו — ע' בשו"ת דובב מישרים ח"א קט).

‘ובכולן בית הלל מתירין עם השמש’ — יש מביאים מלשון זו סיוע לשיטת הגאונים שמיד עם שקיעת החמה מתחיל זמן ‘בין השמשות’, כי לשיטת רבנו תם שאחר תחילת השקיעה כדי הילוך ג’ מילין ויותר, עדיין יום ודאי הוא, מהו ‘עם השמש’, הלא גם לאחר שנעלמה השמש מעיניו מותר. (עפ”י בהגר”א או”ח רסא; רש”ש כאן. ודחה שאולי הכוונה לאדם שאינו בקי בדבר, כשרואה חמה ודאי מותר).

פרפראות וציונים

‘אמר רבי טרפון: אקפה את בני...’ — כן היה רגיל רבי טרפון להשתמש בלשון זו כשהיה נשבע (כפי שאמר עליו רבי — בב”מ פה. ע”ש ברש”י), כמוזכר כאן (היא משנה באהלות טז,א); ובתוספתא שבת יד,ד; תוספתא חגיגה ג,יא; תוספתא זבחים א; ירושלמי יומא דף ה: (ובמקבילות). [וע’ בראשית רבה (צא), שר’ טרפון היה אומר על שמועה שאינה מתוקנת בעיניו: לא ירד בני עמכם. וע”ש במפרשים ומהר”צ חיות כאן]. מלבד במקומות הללו, לא נמצא (עפ”י חיפוש במחשב) בכל דרו”ל ביטוי זה. וע”ע בשפת אמת ובמגדים חדשים כאן.

‘נעצו חרב בבית המדרש...’ — על הכנסת סכין לבית המדרש — ע’ במובא בסנהדרין פב:

‘ואותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים והיה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל...’ — בתוספתא (שבת א) מובא שגם אותו היום שנמנו ורבו בית שמאי על בית הלל וגזרו שמונה-עשר דבר, היה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל, (וכן הוא בירושלמי א,ד). אם כי משמע ששמאי והלל עצמם לא היו באותו מעמד אלא תלמידיהם שלאחריהם. (עפ”י תוס’ לעיל יד:). ובספר הלכות גדולות (הלכות תענית) מבואר שאותו יום היה תשעה באדר, וגזרו בו תענית יחידים על שום כך. (והובא בטשו”ע או”ח תקפ. ע”ע ‘מגדים חדשים’).

ובסוף ספר ‘ליקוטי מאמרים’ לרבי צדוק הכהן מלובלין ז”ל:

‘... כי יתרון האור דייקא מן החושך ואין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל (גטין מג.). וכן מעשה העגל הוליד כל ספר תורת כהנים כידוע, וכמו שאמרו בויקרא-רבה (כב) טעם הקרבנות כדי שלא יזבחו לשעירים... [וזה שאמרו בפרק קמא דשבת] והיה אותו יום קשה כיום שנעשה בו העגל’ — כי גם מעשה עגל גרם איסורין והלכות חדשות... [וע”ע על ההשוואה ליום מעשה העגל, ב’קומץ המנחה’ י, עמ’ 3].

*

‘... והנה הלל היפך עזרא ואנשי כנסת הגדולה ששקדו להוסיף סייגות והזהירו על זה וכנ”ל סי’ ד], אבל הלל לא היה רוצה בריבוי הסייגות, כמו שאמרו לענין י”ח דבר — עיין שבת [ז,א], ובתוס’ (שם יד:) מהתוספתא. ועי’ שם קנ: וערש”י דפלוגתת רבי אליעזר ורבי יהושע לענין י”ח דבר, ורבי אליעזר שמותי, מתלמידי בית שמאי כמו שכתבו תוס’ (שם קל:) אמר על זה לשבח, אבל רבי יהושע מבית הלל אמר לגנאי, דמחקו סאה על ידי ריבוי סייגות. וכן בכל מקום בית הלל לקולא.

ואף על פי שהוא נקרא תלמידו של עזרא ולא למד לפניו רק שהיה הולך בעקבותיו, והיינו

פוסלים את המקוה משום 'מים שאובים'. וכן הדין במניח כלי בחצר לקבל הגשם באופן ישיר. ואם הניחם ושכחם שם — בית שמאי פוסלים ובית הלל מטהרים. לדעת רבי מאיר נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל וגזרו שוכח מפני המניח, [והוא אחד מ"ח דבר שגזרו בו ביום]. ולרבי יוסי עדיין מחלוקת במקומה עומדת. (כפרש"י).

ופרשו את מחלוקתם, כשהניחם תחת הצינור בשעת קישור עבים ושכחם ובינתים נתפזרו העבים — האם בטלה מחשבתו הראשונה ואין כאן 'שאיבה' אם לאו. אבל אם לא נתפזרו העבים — דברי הכל פוסלים (גם בשוכח). ולאידך גיסא, הניחם בשעת פיזור העבים (ושכח) דברי הכל כשרים. וכן אם הניח בחצר לקבל הנוטפים שלא מתחת הצינור — אם שכח בטלה מחשבתו הראשונה לדעת הכל, שהרי אין מחשבתו הראשונה מוכחת.

א. כל זה לפירוש רש"י. אבל ברמב"ם מבואר שהחלוקות הללו נאמרו רק במניח בחצר, ופסק

כבית שמאי (וכר"מ. ואולי אף רבי יוסי מודה לכך), אבל מניח תחת הצינור בכל אופן גזרו על השוכח מפני המניח. עפ"י כס"מ.

ב. המדובר כאן כשכפה את הכלים במקומם והמים נקוו לבור, או שהכלים נשברו מאליהם, אבל

אם הגביה הכלי ועירה לבור — יש כאן שאיבה בכל אופן (עפ"י ראשונים. ולענין כפיית הכלי ישירות לבור — יש אומרים שדינו כשאיבה).

דף יז

כא. א. מהו השיעור המנימלי של 'אהל' להבאת טומאה?

ב. הבור ענבים — האם הוכשרו בכך לקבל טומאה? ומה הדין במסיקת זיתים?

א. אין 'אהל' להביא טומאה אלא אם רחב טפח על טפח. אבל ה'אהל' עצמו, אם הוא דבר המקבל טומאה, נטמא בכלשהו.

וגזרו חכמים, לדעת תנא קמא כפי שפירש רבי עקיבא, שכל המטלטלין מביאים את הטומאה בעובי המרדע, לאדם הנושא אותם — גזרה משום איכר שעובר ומרדעו על כתפו ואיהל צדו אחד על הקבר. מן התורה אינו נטמא אלא טומאת ערב, כי המרדע אב-הטומאה והאדם שנגע בו — ולד-הטומאה. כן פרש"י. והתוס' כתבו שהנוגע במרדע עצמו, טמא טומאת שבעה משום טומאה בחיבורין, ואם סודר מפסיק בין יד האדם למרדע — האדם טמא מן התורה טומאת ערב בלבד. וגזרו חכמים שמא הרואה יסבור שטמא טומאת ערב משום 'אהל' ויבואו להקל בכל האהלה על המת, לכך גזרו שנטמא טומאת-שבעה כשאר מאהיל. ואין חילוק בין דבר המאהיל שמקבל טומאה לדבר שאינו מקבל טומאה.

שיעור עובי מרדע שגזרו עליו טומאה — כל שיש בהיקפו טפח.

רבי טרפון חולק על גזרה זו, [הלכה זו מקופחת, ששמע השומע וטעה]. ואולם הרמב"ן ועוד ראשונים כתבו שרבי טרפון קיבל מרבי עקיבא ואינו חולק, ודלא כגרסא דידן בגמרא.

א. מרדע שקבוע בו דרבן (ממתכת) — מטמא כל מה שמתחתיו משום 'חרב הרי הוא כחלל'.

ויש אומרים שהדרבן בטל לגוף המרדע שהוא מעץ ואינו כחלל לטמא אדם טומאת שבעה.

ויש אומרים שגם כלי עץ דינם כחלל והרי נטמא האדם מן המרדע טומאת שבעה. ע' רמב"ן.

ב. גזרה זו נאמרה על מטלטלין בלבד, אבל בדברים מחוברים לא גזרו ואין בהם 'אהל' בפחות

מרוחב טפח (עפ"י תוס' ועוד).

ב. הוצר ענבים לגת — שמאי אומר הוכשרו, ואעפ"י שאין נוח לו במשקים הדולפים — גזרה שמא יבצור בקופות מזופפות (— אטומות, שנוח לו במשקה הדולף, זעירי א"ר חנינא); או גזרה משום הנושכות (האשכולות זו בזו, וכשבא להפריד אי אפשר בלא סחיטה, לכך המשקה מכשיר. רבא, כפרש"י); או משום שפעמים נוטל אשכול ענבים לסוחטו לבדוק אם הגיעו לבצירה, והמשקה הזולף על גבי ענבים ובשעת בצירה עדיין משקה טופח עליהם (ר"נ אמר רבה בר אבוח). ולדעת הסובר כלי טמא חושב משקים (— להכשיר גם ללא ניותא דבעלים. כן היא דעת רבי מאיר בתוספתא דמכשירין) — גזרה שמא יבצור בקופות טמאות.

הלל אומר: לא הוכשרו. ואותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים. וגזרו שמאי והלל ולא קבלו מהם ובאו תלמידיהם גזרו וקבלו מהם.

א. דעת הרמב"ם (טומאת אוכלין יא, א) שאפילו לא נפלו משקין על הבציר כלל — הוכשר. ואין כן משמעות דברי רש"י (טו. ד"ה שמאי; ע"ז לט: ד"ה הוכשר). עו' בשיטת הראשונים — ע' באריכות בספר אמרות טהורות לגר"ד וולפסון שליט"א, פסחים.

ב. יש אומרים שלפי טעם רב נחמן הנזכר, לאו דוקא בוצר לגת, הוא הדין בוצר לציימוקים, הוכשר. (ע' תו"י). ויש חולקים (ע' שפת אמת; חזון איש מכשירין ו, ד).

במסיקת זיתים אין המוהל היוצא מהם מכשיר לדברי הכל.

ודעת רבנו תם (מובא בתוס' חגיגה כה. ובריטב"א כאן ובתוס' הרשב"א פסחים ג:) שגזרו גם על המסיקה, כתשובת שמאי 'אם תקניטני גזרני טומאה אף על המסיקה'.

דפים יג — יז

כב. אלו הם שמונה-עשר דבר שגזרו בו ביום שנמנו ורבו בית שמאי על בית הלל?

פירוט שמונה-עשר דבר שגזרו בו ביום (לפרש"י):

- א. האוכל אוכל ראשון פוסל את התרומה.
- ב. האוכל אוכל שני פוסל את התרומה.
- ג. השותה משקין טמאים פוסל את התרומה.
- ד. הבא ראשו ורובו במים שאובים פוסל את התרומה.
- ה. טהור שנפלו על ראשו ועל רובו שלשה לוגין מים שאובים פוסל את התרומה.
- ו. הספר פוסל את התרומה.
- ז. הידים פוסלים את התרומה.
- ח. האוכלים שנטמאו במשקים הבאים מחמת ידים — פוסלים את התרומה.
- ט. הכלים שנטמאו במשקים — פוסלים את התרומה.
- י. פתן יינן, שמנן (ויחוד עם) בנותיהן של נכרים.
- יא. תינוק נכרי מטמא בזיבה (אפילו אינו זב).
- יב. בנות כותים נידות מעריסתן.
- יג. אין קורין לאור הנר בשבת.
- יד. אין פולין לאור הנר בשבת.
- טו. מי שהחשיך לו בדרך — נותן כיסו לנכרי.